

Péntek Imre

Visszaszivárgó képek – az „eltüntetett” idő réseiből

Gábrriel József zalaegerszegi kiállításáról

Festősorsok Magyarországon, a századfordulótól napjainkig... Hosszú történet ez, drámai fordulatoktól sem mentes. S mindegyikben ott a kísértés: ismertté, híressé (világhírűvé) csak külföldön válhat az ember. Elég csak

Munkácsy, Paál László, Vasarely, Rippl-Rónai és Czóbel Béla nevét említeni, s a legutóbbiak (akiknek sikerült): Csernus Tibor és Lakner László. Előbbi Párizsban élve hódította meg a művelt világot, míg az utóbbi neves német festőnek számít. De nem kell messzire menni, hiszen a közelünkben és a legújabb korban is akad példa: Dús Lászlóé. (Igaz, a

Zalaegerszegen élő alkotó nem jószántából, a külföldi stúdióink végzése vagy a hírnév hajszolása végett távozott el 1974-ben, hanem ellehetetlenített helyzete elől menekült.) De mégis ő az egyik magyar festő, akinek képei vannak a leghíresebb amerikai múzeumokban, mint a Metropolitan Museum of Art, Library of Congress vagy a National Gallery of Fine Arts. Szerencsére, ma már kinyílt a világ: egyetemi, főiskolai ösztöndíjak segítségével barangolják be fiataljaink Nyugat-Európát, és akadnak más lehetőségek is, melyek kiröppítik a művészt a jól megszokott, bejáratott pályáról.

Gábrriel József is elmondhatja magáról, hogy messzire vitte őt magánéletének fordulata: az USA-ban, Dallasban talált feleséget, s a házasságkötés után új otthonra lelt az amerikai nagyvárosban. Nyolc éve éli az amerikai művészek életét, de itthoni kapcsolatai sem szakadtak el. Ennek a kettősségnek köszönhető, hogy több mint tíz év után újabb kollekcióval lépett a zalaegerszegi Városi

Hangverseny- és Kiállítóterem közönsége elé, olyan képekkel, amelyek részint kint készültek, részint magángyűjtők tulajdonában vannak.

De tegyük egy rövid kitérőt: ki is Gábrriel József, a grafikus, a festőművész? Mert bár számos hazai és külföldi – egyéni és csoportos - kiállításon szerepelt munkáival 1981-től, a szakma nem kényeztette el. Elnyert díjai közül néhány: 1982: Dunántúli Tárlat, Komárom megye Tanácsának díja; 1985: VI. Európai Művészeti Szalon, Koksijde, grafikai aranyérem; 1987-90: Szőnyi István-ösztöndíj; 1990: Dunántúli Tárlat, Kaposvár, fődíj. Ki tudja, miért nem tudott áttörni? A vidékiség, a központtól való távolság gátolta? Szinte önsorsrontó szerénysége? Vagy éppen akkor, amikor nagyobb figyelmet kelthetett volna, nem épp a divatos stílusirányok felé tájékozódott? Makacs ragaszkodása egy avultnak vélt művészi magatar-

táshoz és kifejezőmódozhoz? Még sok kérdést tehetnének fel, de az eddig ö s s z e g y ű l t oeuvre adja meg a csattanós választ a felmerülő kételemekre. Aminek egy része ismét i z g a l o m b a tudta hozni a látogatókat, a régi rajongókat és az új érdeklődőket egyaránt. A gazdag, sokszínű, sok rétegű látvány,

amivel a Városi Hangverseny- és Kiállítóterem galériáján találkoztak. Ismerős motívumok, meggyőző előadás, mégis finom áthangolódás, a kidolgozottság hangsúlyainak eltolódása, vagy a variánsok meglepetései hathatnak újdonságként. A lényeg azonban nem változott: Gábrriel Dallasban is megmaradt öntörvényű, a hatásokat magába olvasztó, saját elképzeléseit következetesen érvényesítő művésznek. 2002-es, az Izsák Imre ÁMK-ban rendezett tárlata megnyitójára igényes katalógus készült, az előszóban Kostyál László valódi teljesítményének rangján méltatta ezt a rejtélyekkel teli, különleges festői világot. Mint fejtegette: „klasszikus indíttatású, érték centrikus, inspiratív kisugárzású” piktúra ez, mely mindenkor megmarad az európai örökség keretében. Bár megérintette az avantgarde hatása, mégsem adta föl tradicionális beállítottságát. A gesztusok, jelek, a felületi faktúrák használata nála sohasem válik domináns elemmé, csak a részletek, az árnyalatok gazdagításának eszközei. Minek

tekinthetjük ezt a modernitástól való makacs (és termékeny) elfordulást? A klasszicitás bővületének? Új eklektikának? Új manierizmusnak?

Zrinyifalvi Gábor fejtegeti *A manierizmus és a barokk* című tanulmányában:

A manieristák a „képi idő” megváltoztatásának igényével léptek fel. A nézőpontot elmozdították a kép középpontjából. Ennek eredményeként a különböző torzító beállítások hozzájárultak a kompozíció dinamizmusához. Fellép a görbült tér, a túlzó, aránytalan perspektívák játéka.

De ez is csak részben érvényes ebben az esetben. Gábor festői háttere nem csak elmozdulásokat tartalmaz, hanem réseket, hasadékokat, hiányokat. (Amelyeken „eltűnt”, elszívárgott a valóságos idő.) Mintha egy hajdani kép töredéke bontakozna ki a szemünk előtt. Kostyál László is felfigyelt erre a jelenségre, mint írja: „E töredékek a felületet többnyire betöltő misztikus, ködös, számos színárnyalatot felhasználó gomolygásból „bukannak elő - talán még pontosabb: bontakoznak ki... S a többi – a részletek összerakása – a nézőre van bízva.

Ha manierizusból és a barokkból indulunk ki, akkor mégis egy lényeges közös vonást találunk Gabriel festészetével: a spiritualitás megragadásának vágyát és igényét. Gábor a leghétköznapibb elemeket, figurákat, jelenségeket képes átszellemíteni, lebegővé, éterivé varázsolni. Mitikus időtlenségbe és közegbe emelni. A valószerűt valószerűtlenné bizonytalanítani. S innen már csak egy lépés az álom, a fantáziakép, a realitástól elszakadó, szürreális látványok és látomások közege, a valóságon túli (angyali és démoni erők) érzékeltetése... Gulácsy Nakonxipánjának birodalma. Nos, ide csábít képeivel a korszerűtlen – szerintem ezért lázadó - festő, aki az alázat göggyével vállalja múltba merülő/merítő anakronizmusát.

Miközben pályatársai az avantgárd irányzatok, a poszt-

modern „magyarításával” bajlódtak, benne reneszánsz nosztalgiák „ébredtek”. Egy romló-bomló reneszánsz világ életérzéséé. A világos, áttekinthető, „analitikus” nagy felületek nem érdekelték, ő Rembrandt és Gulácsy mesterek képépítési technikáit tanulmányozta. A sötét tónusú, derengő hátteret, a sejtelmesen kirajzolódó, olykor középkori díszletek között megjelenő figurák vázlatos, mégis hihetetlenül pontos megfestését, a súlyos pszichológiai–filozófiai tartalmak képbe komponálását. Kezdetből fogva „abszolút festőnek” bizonyult: nála az egymásra rétegzett, hol finoman, hol erőteljesebben felvitt ecsetnyomok színesen, hihetetlen árnyalatokban kavargó „impressziójából” alakul ki a kép. Rejtett, belső megvilágítás biztosítja azt a különleges aurát, amely szinte minden művéből „árad”. Kevert, igényesen összedolgozott színeket használ, az általa leghatásosabbnak vélt valódi elérésére törekszik. Alakjait képes néhány ecsetvonással életre keltetni. Valószínű, ez nyugózi le a nézőt, ez a hihetetlen atmoszféra és alakteremtés.

Kollekciójában találhatunk érzelmileg telített, „rőtbar-na” vagy zöldesszürke tónusú tájképeket (*Kidőlt fa, Visszfények, Éjszakai kikötő*), talán ez egyik újdonsága a festészetének. A *Kert* már-már absztrakt formációkba megy át. De: határeset. Felismerhetőek egy belső udvar kellékei, ám bizonyos tárgyak, alakzatok „feloldódnak” az atmoszférikus lebegésben. Valószínű, ez az egyik kulcsfogalma ennek a sokszínű, időben távol lévő inspirációkból táplálkozó festészetnek. A határvonalak, az érintkezések, az átmenetek. Ezek a tájak már nem a natúra megjelenítései, lelki tájak, bizonyos lelkiállapotok kivetülései. A *Visszfények*, a *Holdfény a havon* biztosan ezek közé tartozik. Az *Éjszakai kikötő* is újszerű élmény: az újvilág jellegzetes tengerparti építménye, világítótornya dereng, irizál a sajátosan gábories fényreflexek között.

A pillanat kétszer

Nagyszerű karakterábrázolásról tanúskodó portrékat (*Fekete hajú, Színésznő, Narancsvörös ruhás nő*) is találunk a változatos képanyagban. A portré olyan, mint a vizsgamunka. A legnagyobb koncentrációt igényli, hiszen az emberi arc nem csak egy testrész, hanem a „lélek tükre”. Ami a fantasztikus: festőnk mindkét igénynek eleget tud tenni. Hűen visszaadja a bemutatni kívánt karakter fiziognómiáját, de az egyediségben már tipizál is, általánosít. A *fruska* szemtelen, kamaszos szépsége provokálja az idősebb hölgyeket. A *Színésznő* széles ecsetvonásokkal felvitt arca vázlatosságában is valamiféle átváltozni tudásról, az általa alakított szerepekről beszél. Valójában: maszk. S nagyon jellemzően egyik női portréjának ezt a címet adja: *Időtlen*.

De Gábriel fő erőssége a több alakos, szinte színpadszerű beállítás, „jelenetezés”, melyeknek szimbolikus ábrázolása messze túlnő a naturális leképezésen. Valamiféle „festői ítéletek” ezek, a kárhozatba taszítottság, az Éden elvesztésének állapotáról. Szinte rembrandti „csoportok” tűnnek fel, mint a *Demonstráció* homályból kibontakozó figuráinak félköre. Vagy *A madár szeme* képnek embereket delejező madár tekintete. A fülledt jelenetek, erotikus nőalakok (*Madárház, A nő árnyéka*) éppúgy mitizáló képzeletének részei, mint a transzcendens vallásossága (*Ádám és Éva, Angyalok ideje, Péter és Pál, A pásztor*).

Festészetének – akárcsak Gulácsynál – egyik titka: maga a nő. A nőiség, a női princípium. Csábító pózok, dekoratív, vállkendő alól elővillanó idomok, érzéki mozdulatok, érintések, kezek játéka, alig ellehelt csókok: az élet és a mulandó szépség hódolatának megannyi gesztusa tűnik elő a képeken (*A bók, A hölgyek*). A „kívül és belül” talánya többször megkísérti, akár csak a zenehallgatás révülete (*Kívül és belül, Zene-délután*). A szertelen viseletek, divat-imitációk, sehol sem látható, fantázia-öltözékek valósággal elkápráztatják a nézőt.

Színpompás, középkorias allúziók röpítnek visszafelé az időben, s még az *Egy pillanat kétszer* fehér kalapos kislánya is – mely mai, fotografikus leképezés – a huszadik századból néhány futólépéssel ki tud hátrálni. Egész Watteau –ig, a rokokó idilljéig.

Az amerikai képek közé tartozik a *Vadon*. Már élénk, sárgás tónusaival is kiválik a visszafogott színezésből. De a festőt ezúttal sem valami fotografikus megjelenítés csábítja, hanem a „vadon-ézés” dinamikus víziója. Az erdő brutális fatörzsei, a kibelezett vad és a vadász drámai egymásra-utaltsága teszi teljessé ezt a kegyetlen világot. A vad természetet meghódító pionírok előtt is tiszteleg e képpel.

Gábriel szembe megy a korrallal, nem érdeklik a divatok: nem kitérni, leleplezni, harsányan megmutatni akar, hanem elrejteni, többértelművé, sejtelmessé tenni. Az egyértelműség messzemenően zavarja: minden ecsetvonása kétely és elbizonytalanítás. Visszaidéz valami ismerőset, amit elveszettek hittünk, s most mégis rátaláltunk. Ezért izgalmas, nyugtalanító jelenség. Szándéka tökéletesen sikerül: elfogadjuk a kihívást, meg akarjuk fejteni titkát. Az amerikai évek csak elmélyültebbé tették ezt az álomszerű, érzélem- és gondolatgazdag festészetet.

Örvendjünk hát, hogy Gábriel megőrizte mindazt, ami fontos számára. Kulturált, évszázadok mestereitől tanult művességét, igényességét. S ezt el tudta fogadtatni új környezetében is. Megőrizte európai múltját, tradíciókhoz való ragaszkodását, rejtjelezésének „kódjait”, s tanúi lehetünk – én azt gondolom – egyre inkább festészete nem látványos, csendes hódításának. S új hazájában talán – hisz itt a felfedezők utódai élnek – még az is megtörténhet, amire (eddig) idehaza nem került sor – hogy felfedezik. Annak minden, pozitív és negatív következményével együtt.

A mosoly

A nevető